

Akseli Virtanen

General Intellect

(Ote kirjasta *Biopoliittisen talouden kritiikki*. Tutkijaliitto 2006. ss. 225-231.)

Marxin niin sanottu "Fragmentti koneista", joka on *Vuosien 1857–1858 taloudellisten käsikirjoitusten* eli niin sanotun *Grundrissen* looginen kulminaatiopiste, kertoo kapitalismin "luonnollisesta kehityksestä", jossa materiaalisia esineitä tuottava työ ja jopa työväenluokka syrjäytyvät rikkauten tuotannon ytimeksi.¹ Pääoman kehitys etenee sen "viimeiseen vaiheeseen", koska se itse, eikä työväenluokka, saa aikaiseksi muutoksen arvontuotannon luonteessa, joka johtaa vaihtoarvoon perustuvan tuotanto-organisaation hajoamiseen. Syy tähän muutokseen on Marxin mukaan se, että abstrakti tieto ja ajattelu muuttuvat välittömäksi tuotantovoimaksi. Ne syrjäyttävät suorittavan työn ja sen ositellut ja monotonisesti toistuvat työsuoritukset eli teollisuustyön ja työnjakoon perustuvan yhteiskunnan sen perinteisessä muodossa.

Sen seurauksena "tuotannon ja rikkauten peruspilarina" ei enää olekaan ihmisen tekevä välitön työ (luonnonaineksen muokkaus, esineiden tuotanto) eikä edes työhön käytetty aika (työaika) vaan "sosiaalisen kanssakäymisen voimat", "ihmisaivojen yleinen kehitys" tai "yksilön yhteiskunnallinen kehitys" kokonaisuudessaan.

Tämän *general intellectin* tai yleisen yhteiskunnallisen ymmärryksen voiman oleellisin ilmentymä on Marxille koneiden tai konejärjestelmän – siis kiinteän pääoman – kasvava tärkeys tuotannossa:

"Luonto ei rakenna koneita, ei vetureita, ei rautateitä, ei sähkölennättimiä, ei kehuukoneita jne. Kaikki ne ovat ihmistyön tuotteita, ihmistahdon orgaaneiksi muutettua luonnonmateriaalia, jolla hallitaan luontoa, tai ihmisen toimintaa luonnossa. Ne ovat kaikki *ihmiskäden luomia ihmisaivojen orgaaneja*, esineellistynyttä tiedon voimaa. Kiinteän pääoman kehitys osoittaa, missä määrin yleinen yhteiskunnallinen tieto (*Wissen, Knowledge*) on tullut *välittömäksi tuotantovoimaksi*, ja niin ollen osoittaa, missä määrin itse yhteiskunnallisen elämänprosessin ehdot ovat tulleet yleisen ymmärryksen (*general intellect*) valvontaan ja tulleet uudelleen muovatuiksi sen mukaisesti; missä määrin yhteiskunnalliset tuotantovoimat on luotu paitsi tiedon muodossa, myös yhteiskunnallisen käytännön, reaalisen elämänprosessin välittöminä eliminä".²

Tämän esineellistyneen tiedon voiman edessä ihmistyöläinen syrjäytyy työprosessin keskiöstä. Marxin sanoin, työläisistä tulee pelkkiä konejärjestelmän tietoisia elimiä (*bewusste Organe*): "automaattinen konejärjestelmä... jonka panee liikkeeseen automaatti, itseään liikuttava liikevoima... muodostuu lukuisista mekaanisista ja intellektuaalisista orgaaneista, niin että itse työläiset määritetään vain sen tietoisiksi jäseniksi".³ Tämä syrjäytyminen tulee mahdolliseksi tieteen, kemian ja "laajemmassa mittakaavassa kasautuneen kokemuksen" yhdistämisellä tuotantoon. Automaattiseen konejärjestelmään perustuvan tuotannon lisäksi yleinen ymmärrys mobilisoituu Marxin mukaan kuljetus- ja kommunikaatioverkostoissa, jotka integroivat "maailman markkinat". Näiden yli-inhimillisten koneistojen kehitys kertoo siitä, kuinka pitkälti yleinen ymmärrys on onnistuttu panemaan töihin ja "kasautuneen

¹ Fragmentti on kirjoitettu helmikuun lopussa 1858, ja se kattaa VI vihkon lopun ja VII vihkon alun. Marx & Engels (1983), *Werke*. Band 42. *Ökonomische Manuskripte 1857/1858*, s. 595–609; Marx (1986), *Vuosien 1857–1858 taloudelliset käsikirjoitukset*, s. 168–185; Ks. Negri (1991), *Marx Beyond Marx*, s. 138.

² Marx (1986), *Grundrisse*, vol. 2, s. 180. Suomennosta muutettu. Marx käyttää syntagmaa *general intellect* englanniksi kuin alleviivaten ilmausta. Ilmauksena *general intellect* voi olla vastaus Rousseauin käsitteelle "yleistahto" (*general will*), sillä Marxin mukaan se, joka organisoii tuottavat voimat, on ymmärrys (*intellect*) eikä tahto (*will*); tai sen idea voi hyvin olla Aristoteleen *nous poietikoksen* (poieettinen, tuottava mieli) materialisoiminen. Ks. Virno (2002), *Grammatica della moltitudine*, s. 38.

³ Marx (1986), *Grundrisse*, vol. 2, s. 170; Ks. myös Marx (1957), *Pääoma I*, s. 398.

tiedon ja taidon, kasautuneet yhteiskunnallisten aivojen yleiset tuotantovoimat” on pystytty imemään pääoman palvelukseen.⁴

Tämä tekee mahdolliseksi ajatella työtä yksittäisen ihmisen työnä tai edes yksittäisen saman katon alla toimivan ryhmän työnä, sillä työhön sisältyy työtä, joka ei ole ”paikalla”. Yhteistyö ei enää rajoitu tehtaan aitojen sisään vaan sisältää kaikki yhteiskunnalliset voimat ja prosessit, kuten tieteellisen tutkimuksen, kuljetus- ja koulutusjärjestelmän ja niin edelleen, joista tulee välttämättömiä tuotantoprosessille: *tuotannosta tulee yhteiskunnallista*.

Ja toisaalta tämä yhteiskunnallisten voimien astuminen pääoman töihin tekee taloudesta tämän samaisen *yhteiskunnan tuottamista*. Työn historiallinen mutaatio käsityöstä suurteollisuudeksi ei ollut vain työn siirtymä ihmisruumiista konejärjestelmään, vaan se tarkoitti myös tiedon perustavaa uudelleenorganisaatiota. Kuten työ deterritorialisoituu irrotten kiinnityskohdistaan yhteisössä, deterritorialisoituu myös tieto: se irtoaa ihmiskädestä, perinteistä, elämäntavasta tai käsityön ”mysterioista”, joiksi ammatteja 1800-luvulle asti nimitettiin. Marxin mukaan näiden mysterioiden salaisuuksien perille voi tunkeutua vain se, ”joka kokemuksen kautta ja ammattinsa takia on päässyt ne tuntemaan. Suurteollisuus repi rikki sen hunnun, joka peitti ihmisiltä heidän oman yhteiskunnallisen tuotantoprosessinsa, tehden luontoperäisesti erillään olevat tuotannonhaarat toisilleen, kuhunkin haaraan perehtyneellekin, arvoitukseksi. Sen periaate: hajottaa kukin tuotantoprosessi sellaisenaan ja ihmiskädestä ensinkään välittämättä, perustaviin alkeisiinsa, loi aivan uudenlaisen tieteen, teknologian”.⁵ Tämän muutoksen myötä muuttuu myös tuottavan työn luonne. Kun tuote muuttuu yleensä yksityisen tuottajan välittömästä tuotteesta kollektiivisen työläisen yhteiskunnalliseksi tuotteeksi, yhteiseksi eli yhdistetyn työkunnan tuotteeksi, ”tehdäkseen tuottavaa työtä ei ole enää tarpeellista tarttua siihen omin käsin; riittää että on kollektiivisen työläisen elimenä”.⁶

Kehittyessään pääoman metodina kapitalismi toisaalta *rajoittaa* ja toisaalta *venyttää* työtä. Se pyrkii rajoittamaan suorittavan työn vain osaksi konejärjestelmää ja samanaikaisesti panee töihin koko yhteiskunnallisen tiedon ja yhteistyön. On kyse työn samanaikaisesta rajaamisesta ja laajentamisesta, joka on seurausta työn pelkistämisestä abstraktiin työhön (vaihdettavaan ja mitattavaan työaikaan), sekä yrityksestä tehdä samalla pääoman kannalta ”tuottaviksi” (sen rajoitetulla perustalla) niitä yhteiskunnallisia voimia, joita ei voida pelkistää palkkatyöhön.

”Fragmentti koneista” hahmottelee tämän konkreettisen kehityskulun seurauksia tai sen loogista kulminaatiopistettä:

”Samassa määrin kuin pääoma asettaa työajan – pelkän työmäärän – ainoaksi arvoa määrääväksi elementiksi, samassa määrin välitön työ ja sen paljous katoavat tuotannon – käyttöarvojen luomisen – määräävänä periaattina; samassa määrin välitön työ supistuu määrällisesti mitättömäksi ja muuttuu laadullisesti tosin välttämättömäksi, mutta alisteiseksi momentiksi verrattuna yleiseen tieteelliseen työhön, verrattuna yhtäältä luonnontieteiden teknologiseen soveltamiseen samoin kuin siihen yleiseen tuotantovoimaan, joka syntyy työn yhteiskunnallisesta yhteenliittämisestä kokonaistuotannossa ja ilmenee yhteiskunnallisen työn luonnonlahjana (vaikka onkin historiallinen tuote). Täten pääoma tekee työtä hajottaakseen itse itsensä tuotantoa hallitsevana muotona”.⁷

Panemalla yleisen ymmärryksen ja yhteistyön tuotannon välineenä töihin pääoman rajoitetulla perustalla pääoma siittää oman tuhonsa siemenen, sillä ”tosiasiassa ne ovat materiaaliset ehdot tämän pohjan räjäyttämiseksi”.⁸ Työaika – abstraktin työn aika ja mitta – on välttämätön ehto vaihtoarvon ja lisäarvon tuottamiseksi eli sille *välityksen mekanismille*, jonka kautta työstä tulee kapitalistisen järjestelmän kannalta ”*tuottavaa*”. Mutta konejärjestelmän kehitys – jota ajaa halu uuttaa lisää suhteellista lisäarvoa ja tehostaa työn tuottavuutta – itse asiassa vähentää työn (työajan) tarvetta tuotantoprosessissa ja siten ihmisten

⁴ Marx (1986), *Grundrisse*, vol. 2, s. 172.

⁵ Marx (1957), *Pääoma I*, s. 453.

⁶ Mt., s. 471–472. Suomennosta muutettu.

⁷ Marx (1986), *Grundrisse*, vol. 2, s.174. Suomennosta muutettu.

⁸ Mt., s.179. On todettava, että ajatus on sangen ”epämarxilainen”. Kun esimerkiksi *Kommunistisessa manifestissa*, ja jopa osissa *Pääomaa*, kapitalismi kohtaa loppunsa tuottaessaan nalässä ja köyhyydessä elävän massan, jolla ei ole muuta menetettävää kuin kahleensa (proletarisaatio), ”Fragmentissa koneista” syynä tähän on asioista perillä oleva ja yhteistyökykyinen ja -haluinen työvoima (tiedon ja tuotannon yhteiskunnallistuminen).

tarvetta myydä työvoimaansa, johon kapitalistinen tuotantotapa ja pääoma yhteiskunnallisena suhteena perustuu. Ja toiseksi, kun tiedon ja tuotannon yhteiskunnallisuus ja yhteistoiminta sen perustana tulevat yhä tärkeämmiksi tuotannontekijöiksi, yksityisomistus ja maksu yksittäisestä määrästä työaikaan alkaa näyttäytyä epäolennaisena haittatekijänä itse tuotannolle. Yhteiskunnalliselta ajalta ja työn kollektiiviselta ulottuvuudelta puuttuu yhteismitallisuus, niiden aika ei ole homogeenistä ja ositeltavaa. Siksi pääoma on "liikkuva ristiriita": se pyrkii supistamaan työajan minimiin, mutta silti se asettaa työajan rikkauden ainoaksi mitaksi ja lähteeksi. Pääoma toisin sanoen tuhoaa perustansa tehdessään itsensä tarpeettomaksi ja synnyttäessään uuden siitä *riippumattoman subjektin*.

Asian keskeisyys työni argumentin kannalta sallikoon pitkän lainauksen:

"Todellinen rikkaus tulee nyt ilmi – ja tämän paljastaa suurteollisuus – valtavassa epäsuhteessa käytetyn työajan ja sen tuotteen välillä, samoin kuin laadullisessa epäsuhteessa puhtaaksi abstraktiksi supistetun työn ja tämän työn valvoman tuotantoprosessin mahdin välillä. Työ ei enää ilmene niinkään tuotantoprosessiin sisällytettynä, vaan pikemminkin sellaisena työnä, jossa ihminen päinvastoin suhtautuu itse tuotantoprosessiin sen valvojana ja säätelijänä. (Se mikä pitää paikkansa konejärjestelmästä, pätee myös inhimillisen toiminnan eri lajien yhdistämiseen ja inhimillisen kanssakäymisen kehitykseen.) Nyt työläinen ei sijoita muovattua luonnonesineitä väljäsenenä kohteen ja itsensä väliin, vaan hän sijoittaa teolliseksi muuttamansa luonnonprosessin välineeksi itsensä ja hallitsemansa epäorgaanisen luonnon väliin. Sen sijaan, että työläinen olisi tuotantoprosessin päätekijä, hän astuu sen viereen. Tässä muutoksessa ei tuotannon ja rikkauden peruspilarina esiinny sen enempää itse ihmisen tekemä välitön työ kuin se aikakaan, jonka hän tekee työtä, vaan hänen oman yleisen tuotantovoimansa haltuunotto, hänen luonnon ymmärtämyksensä ja luonnon hallinta sen nojalla, että hän on olemassa yhteiskuntaruumiina – sanalla sanoen yksilön yhteiskunnallinen kehitys. Vieraan työajan varastaminen, jolle nykyinen rikkaus rakentuu, osoittautuu säälittäväksi perustaksi verrattuna tähän vastikään kehittyneeseen, itse suurteollisuuden luomaan perustaan. Niin pian kuin työ välittömässä muodossaan on lakannut olemasta rikkauden suurin lähde, työaika lakkaa ja sen täytyy lakata olemasta rikkauden mitta, ja näin ollen vaihtoarvo lakkaa olemasta käyttöarvon mitta... Siten vaihtoarvoon perustuva tuotanto romahtaa."⁹

Välitön työ lakkaa olemasta tuotannon perusta, koska se ensinnäkin muuttuu enemmän valvonta- ja säätelytoiminnaksi. Mutta ennen kaikkea näin käy siksi, että tuote lakkaa olemasta irralleen erotetun välittömän työn tuote ja siksi, että tuottajana esiintyy pikemminkin yhteiskunnallisen yhteistyön kombinointi. Suhteessa tähän riippumattomaan mahtiin, *yhteiskunnalliseen yksilöön*, kaikki itse tästä yhteiskuntaruumiin itsensä voimasta erilliset *välityksen mekanismit*, kaikki erityiset syyt, päämäärät ja muodot, joiden kautta siitä vasta tulee "tuottavaa" pääomalle, osoittautuvat tuotannon voimaa rajoittavaksi *anti-tuotannoksi*. Rikkautta ja arvoa tuottaa (ja nauttii) välitön yhteistyö ja välittömät suhteet, eivät välityksen mekanismit tai erityiset tuotteet. Tai kuten Marx sanoo: "Työaika rikkauden mittana edellyttää, että rikkaus perustuu köyhyyteen".¹⁰

Kun käyttöarvo ja vaihtoarvo erkaantuvat toisistaan, Marxin looginen johtopäätös on, että kapitalistista yhteiskuntaa koossapitävä "*arvolaki*" romahtaa, ja tämän välityksen mekanismin osoitettua säälittävyytensä, yhteiskunta alkaa organisoitua *jollakin toisella tavalla*. Marxille tämä jokin toinen tapa oli kommunismi eli "yksilöllisyyksien vapaa kehitys... yksilöiden taiteellinen, tieteellinen jne. kehitys heitä kaikkia varten vapautuneen ajan ja tähän tarkoitukseen luotujen varojen avulla".¹¹ Sillä "mitä muuta rikkaus itse asiassa on kuin ihmisen luovien taipumusten absoluuttinen kehittäminen ilman muuta edellytystä kuin edeltänyt historiallinen kehitys, joka tekee itsetarkoitukseksi tämän kehityksen totaliteetin, ts. kaikkien inhimillisten kykyjen kehityksen sellaisenaan, ei annetulla mitalla mitattuna? Tällöin ihminen ei uusinna itseään erikoistuneena, vaan uusintaa totaliteettinsa, ei yritä jäädä miksikään tulleeeksi, vaan on absoluuttisen tulemisen liikkeessä".¹²

⁹ Marx (1986), *Grundrisse*, vol. 2, s. 178–179.

¹⁰ Mt., s. 182.

¹¹ Mt., s. 179.

¹² Marx (1986), *Grundrisse*, vol. 1, s. 418.